

Rafał Wójcicki*

(Korpus Adwokatów Kościelnych w Polsce)

OBOWIĄZKOWY UDZIAŁ ADWOKATA W KANONICZNYM PROCESIE KARNYM JAKO WYRAZ REALIZACJI PRAWA WIERNYCH DO OBRONY

Funkcja adwokata sięga prawa rzymskiego. Prawo to dało początek instytucji zastępstwa procesowego. Instytucja ta kształtowała się stopniowo. Dzięki niej osoba, która potrzebowała dokonać określonego aktu prawnego mającego wywołać dla niej skutki prawne, mogła posłużyć się pomocą osoby trzeciej¹.

Generalnie, rolą adwokata jest ochrona prawna i pomoc w trakcie czynności procesowych. Jest to trudne zadanie, więc adwokat musi być osobą prawą, uczciwą i obiektywną, cieszącą się dobrą opinią. Adwokat jako obrońca styka się z osobą, która popełniła błąd, wykroczenie, a nawet przestępstwo; świadomie bądź nieświadomie, niezależnie od kwalifikacji, popełniła zło. Według kanonicznego prawa karnego pozwany musi mieć swojego adwokata. Słowo „musi” nie jest tu bez znaczenia, ponieważ prawo chroni godność człowieka, chrześcijanina. Człowiek, który popełnił błąd powinien mieć szansę zrehabilitowania się. Adwokat pomoże mu w przejściu przez proces i będzie strzegł jego praw przed sądem.

Obecnie społeczeństwo na równi traktuje rozwój cywilny, jak i stwierdzenie nieważności małżeństwa sakramentalnego. Ponieważ większa część Polaków jest katolikami, zależy im na uregulowaniu życia we wspólnotcie Kościoła, możliwości

* W latach 2003–2009 studiował na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Od 2006 r. jest członkiem Stowarzyszenia Kanonistów Polskich. Odbył kurs doktorantki na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW. Przygotowuje rozprawę doktorską pt. *Symulacja zgody małżeńskiej w wyrokach Trybunału Metropolitalnego Warszawskiego po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.* Od XII 2009 r. jest adwokatem przy Sądzie Metropolitalnym Warszawskim. Od III 2010 r. jest Prezesem Stowarzyszenia Towarzystwo Ponad Podziałami. Członek Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce (od IV 2010 r.).

¹ A. G. Miziński, *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*, Lublin 2011, s. 45–48.

przyjmowania sakramentów św. Sądy kościelne stają się bliższe ludziom; co za tym idzie, coraz więcej ludzi korzysta z pomocy adwokata kościelnego.

Adwokat jako osoba kompetentna, mająca praktykę i wiedzę, pomaga od strony prawnej przeprowadzić pozwanego przez dłużni i wnikliwy proces kościelny. W kan. 221 § 1–3 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. ustawodawca zapewnił wiernym chrześcijanom prawo do obrony przejawiające się w obowiązku organów kościelnej władzy sądowniczej do postępowania zgodnego z obowiązującymi przepisami prawa². Ponadto w kan. 221 § 3 jest potwierdzona zasada legalności w odniesieniu do kanonicznego prawa karnego. Zasada ta stoi na stanowisku, że do wymierzenia lub zadeklarowania kary kanonicznej konieczne jest przeprowadzenie procesu karnego lub administracyjnego. Należy podkreślić, iż prawo do obrony wiernych w Kościele wynika z prawa naturalnego i związane jest z godnością osoby ludzkiej.

Adwokat pomaga stronie w meritum procesu, jednakże nie podejmuje za nią formalnych czynności procesowych. Nawet jeżeli jego udział nie zawsze ma znaczenie dla czynności procesowych, to jest on istotny ze względu na praktyczną możliwość skorzystania przez stronę z przysługującego jej w procesie prawa do obrony³. W czasie trwania procesu adwokat wspiera klienta we właściwej ocenie zarzutów i dowodów⁴.

Procesowi karnemu poświęcone są kanony 1717–1731 KPK. Jak sama nazwa wskazuje proces ten oznacza postępowanie sądowe zmierzające do ustalenia przestępstwa i ukarania winnego, bądź ma za zadanie stwierdzić, że kara nastąpiła na mocy samego prawa. Ordynariusz, który otrzymał jakkolwiek wzmiankę o przestępstwie, musi osobiście lub przez inną odpowiednią osobę zbadać fakty i okoliczności, by upewnić się czy zachodzi konieczność procesu (kan. 1717 § 1 KPK). Jednakże, jak podano w § 2, osoba dokonująca takiego badania przed sądowego nie może być później sędzią w tej samej sprawie. Ustawodawca w kan. 1718 § 4 KPK zaleca zbadanie, czy istnieje możliwość rozstrzygnięcia kwestii odszkodowania bez wszczęcia procesu. Po zdecydowaniu przez ordynariusza, że prowadzenie procesu jest jednak konieczne, akta przekazuje się rzecznikowi sprawiedliwości, który z kolei kieruje skargę do sędziego (zob. kan. 1502, 1504 i 1721 § 1 KPK).

Celem zapobieżenia ewentualnemu zgorzeniu oraz dla ochrony wolności świadków i wymiaru sprawiedliwości ordynariusz może „w jakimkolwiek stadium procesu, oddalić oskarżonego od świętej posługi lub jakiegos urzędu i zadania kościelnego, oraz nakazać lub zakazać pobytu w jakimś miejscu lub terytorium, a nawet zabronić publicznego uczestnictwa w Najświętszej Eucharystii” (kan. 1722 KPK).

² Tamże, s. 143.

³ Tamże, s. 150.

⁴ W. Góralski, *Rola i zadania adwokata w procesach kanonicznych w alokucjach papieża do Roty Rzymskiej (1939–2007)*, „Prawo Kanoniczne” 50 (2007) nr 3–4, s. 110.

W trybunale kościelnym w sprawie karnej występuje z urzędu rzecznik sprawiedliwości oraz przy oskarżonym adwokat. Powinnością sędziego jest poinformowanie oskarżonego o przysługującym mu prawie ustanowienia sobie adwokata (kan. 1481 § 1 KPK). Przy braku zgody oskarżonego na skorzystanie z pomocy adwokata, sędzia – przed zawiązaniem sporu – zobowiązany jest ustanowić adwokata z urzędu, który będzie działał do czasu, gdy oskarżony ustanowi sobie własnego adwokata (kan. 1722 KPK). Ponadto oskarżonemu przysługuje prawo dyskusji nad sprawą w formie pisemnej bądź ustnej, osobiście lub przez pełnomocnika czy adwokata.

W przypadku gdy nastąpi jasność sprawy i oskarżony okaże się niewinny, sędzia w każdym stadium procesu powinien orzec to wyrokiem uwalniając oskarżonego od winy (kan. 1726 KPK).

W tym miejscu należy wyjaśnić czemu ma służyć obowiązkowy udział adwokata w procesie karnym. Jan Paweł II już w 1979 r. – w przemówieniu skierowanym do Trybunału Roty Rzymskiej – zajął się zagadnieniem prawa człowieka do obrony⁵; wskazał na godność osoby ludzkiej jako fundament praw człowieka⁶. Prawodawca, jak słusznie zauważył Z. Grocholewski, nie chroni tylko fundamentalnych praw jednostki w wymiarze czysto ziemskim, ale też w wymiarze wiecznym, transcendentnym, troszcząc się przede wszystkim o zbawienie człowieka. Prawo kanoniczne wspiera dążenie do doskonałości oparte na pokonywaniu indywidualizmu. We wspomnianym już przemówieniu z 1979 r. Ojciec święty podkreślił że „ochrona praw osoby ma wymiar wspólnotowy” oraz uwyppuklił zadania sędziego kościelnego: obowiązek do zachowania zasady sprawiedliwości, obowiązek szacunku względem godności osoby, obowiązek kierowania się słusnością kanoniczną, a także miłością⁷. Papież Jan Paweł II „wskrzesał” funkcję adwokata w kontekście konieczności obrony i ochrony praw człowieka.

R. Szytchmiller podkreśla, że godność i prawa człowieka pojawiły się w ramach koncepcji prawa naturalnego. Prawa człowieka są poznawane już dzięki ludzkiemu sumieniu, a normy służące ochronie tych praw znajdują się tak w dokumentach świeckich, jak i kościelnych⁸.

Zadaniem każdego katolika jest poszanowanie praw każdego człowieka⁹, szczególnie, że przeciwnicy Kościoła są wrażliwi na błędy w Kościele, wykorzystując je do krytyki społeczności wiernych. Katolicy powinni być wyczuleni na pomoc duchową, materialną, gotowi na walkę o miejsce człowieka w społeczeństwie jako jednostki nadrzędnej z zachowaniem jej praw i przywilejów.

⁵ W sposób szczególny Jan Paweł II temu zagadnieniu poświęcił alokucję z 1989 r.

⁶ G. Leszczyński, *Prawo do obrony w przemówieniach Jana Pawła II do Roty Rzymskiej*, „Ius Matrimoniale” 13 (19) 2008, s. 99.

⁷ Tamże, s. 104.

⁸ R. Szytchmiller, *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*, Olsztyn 2003, s. 23–24.

⁹ Tamże, s. 31.

Adwokat broni oskarżonego przed wymierzeniem kary. Jest to jego obowiązkiem stanowiący wyraz ochrony praw człowieka. Adwokat nie reprezentuje strony procesowej, tylko broni jej w procesie; służy pomocą techniczną, którą stanowi odpowiednio przygotowanie naukowo-praktyczne.¹⁰

Adwokat w procesie karnym jest bardzo ważnym czynnikiem od początku procesu, aż po jego zakończenie. Jako obrońca w procesie adwokat musi mieć udzieloną zlecenie przez stronę broniącą się. W przypadku wyznaczenia przez sędziego zlecenie zastąpione jest mianowaniem. Obecność adwokata w procesie karnym jest jak wiadomo konieczna, ponieważ zapewnia oskarżonemu proporcjonalny poziom przygotowania merytorycznego wobec rzeczownika sprawiedliwości. Jeśli adwokat pełni funkcje także pełnomocnika, jego udział w procesie staje się znacznie większy, w zasadzie stanowi on jednorodność z oskarżonym¹¹.

W procesie karnym nie może zabraknąć obrony faktycznej ze strony adwokata powołanego przez oskarżonego lub przez sędziego.¹²

Często osoba oskarżona nie zna się na prawie, ale co ważniejsze nie umie się bronić. Biorąc więc pod uwagę niekompetencję oskarżonego, różne czynniki psychiczne, obecność adwokata jest korzystna tak dla reprezentowanej strony, jak i dla sądu.

Obowiązkowy udział adwokata, zwłaszcza w procesie karnym, jest zatem wymownym wyrazem prawa wiernych do obrony.

* * *

Presenza obbligatoria del difensore nel processo canonico penale come espressione della realizzazione del diritto alla difesa dei fedeli

Scrivendo sulla presenza obbligatoria del difensore nel processo canonico penale, si è potuto constatare che sul tema del processo penale c'è un numero decisamente inferiore di pubblicazioni di quanto non ci sia sul tema dei processi di annullamento dei matrimoni, a cui invece è dedicato molto spazio.

Il giudice non può avviare un processo se non vengono confermate le eventuali segnalazioni di un possibile reato. L'essenza di un tale processo è l'intervento obbligatorio del difensore ecclesiastico. Seguendo il pensiero di Giovanni Paolo II, dovrebbe essere considerata obbligatoria l'assistenza legale ad una persona accusata, come infatti prevede il diritto alla difesa, nei processi canonici penali. Tale assistenza consegue dal rispetto della legge per la difesa della persona contro la quale il processo deve essere svolto.

¹⁰ T. Rozkrut, *Adwokat i pełnomocnik procesowy w procesie kościelnym*, „Polonia Sacra” 7/51 (2000), s. 275.

¹¹ *Tamże*, s. 308.

¹² *Tamże*, s. 309.